

Kennisbundels voor MBO

BETERE TOELEIDING VAN ACTUELE VAKKENNIS NAAR HET MBO ZORG & WELZIJN

Docenten en praktijkopleiders hebben actuele praktijkkennis nodig om toekomstige hulpverleners in de zorg goed op te leiden. Snelle toegang tot deze actuele praktijkkennis is dan belangrijk. In een snel veranderende omgeving van de langdurige zorg is het voor docenten erg moeilijk om betrouwbare actuele kennis te vinden voor gebruik in hun lessen. ZonMw financierde vanuit het Zorg voor Beter programma daarom de ontwikkeling van 11 praktische kennisbundels voor het MBO. Elke kennisbundel bevat de meest actuele informatie over een relevant thema in de langdurende zorg. De bundels bevatten lesmateriaal en zijn geschikt voor docenten, praktijkbegeleiders en docenten voor- en nascholing.

Door: R. Pel-Littel, A. Bannink, A.M. Vaalburg en S. van Rooijen

Vilans vroeg MBO-docenten Zorg & Welzijn hoe zij hun lessen voorbereiden. Ze gebruiken vooral Google (86%) en vakbladen (79%) voor actuele kennis en praktijkvoorbeelden. Ook vonden zij dat ze het wiel steeds zelf uit moeten vinden. Gebruik maken van lesmateriaal van een collega van een ander ROC is zeker geen gemeengoed. Daarmee kost het docenten en praktijkopleiders niet alleen veel tijd om actuele kennis te vinden, maar zijn zij ook niet zeker van de kwaliteit van deze kennis. Vier partijen uit zorg en onderwijs, Vilans, Calibris, V&VN en het Trimbos-instituut, sloegen de handen ineen om actuele praktijkkennis voor het MBO beter en makkelijker toegankelijk te maken. In het project 'MBO onderwijs aan de slag met zorgkwaliteit' ontwikkelden ze in het najaar van 2013 samen met MBO-docenten en praktijkbegeleiders in de zorg elf praktische kennisbundels.

Aanpak

Na consultatie van beroeps-, branche- en cliëntenverenigingen in de langdurige zorg werden de meest urgente thema's vastgesteld waarvoor een betere toeleiding van kennis naar onderwijs nodig was. Dit betrof de volgende thema's:

- Medicatieveiligheid
- Vrijheidsbeperkende maatregelen
- Dementie
- Vraaggerichte zorg
- Intercultureel vakmanschap
- Herstelondersteunende zorg (GGZ)
- Outreachende zorg/bemoeizorg (GGZ)
- Sociale inclusie (GGZ/GHZ)
- Zorgleefplannen (VVT)
- Ondersteuningsplannen (GHZ)
- Begeleidingsplannen (GGZ)

Sommige kennisbundels zijn in meerdere sectoren te gebruiken (medicatieveiligheid, intercultureel vakmanschap bijvoorbeeld), andere kennisbundels zijn vrij sectorspecifiek (outreachende zorg in de GGZ, dementie). Met docenten en praktijkopleiders is besproken hoe de kennisbundels het beste vorm konden krijgen. Er bleek een grote behoefte aan een actueel overzicht rondom een thema, inzicht in praktische werkmethoden die in het veld worden gebruikt, aan casuïstiek, werk- en praktijkopdrachten en aan beeldmateriaal. Er was geen behoefte aan uitgewerkte lessen; men gaf aan daar zelf voldoende expertise voor in huis te hebben. En 'kant-en-klare lessen' zouden mogelijk niet passen in het bestaande curriculum van de eigen opleiding. Wel wilden docenten onderling graag meer van elkaars lesmateriaal gebruiken via een centrale vindplaats op internet. Op basis van deze informatie besloten Vilans, V&VN, Trimbos-instituut en Calibris om kennis-

bundels te ontwikkelen die bovenstaande ingrediënten bevatten, plus een extra hoofdstuk met achtergrondinformatie, bronnen, links en dergelijke.

Inhoudelijk experts stelden de kennisbundels samen en die werden getoetst op aansluiting bij de doelgroep (V&VN) en afstemming met de kwalificatiedossiers (Calibris). De kennisbundels werden gepubliceerd op de sectorale kennispleinen binnen de langdurige zorg: Kennisplein Zorg voor Beter, GGZ Kennisplein en Kennisplein Gehandicaptenzorg.

Een adviesraad met brancheverenigingen uit onderwijs en werkveld, zoals de MBO-raad, het MBO-consortium, Actiz, GGZ Nederland, VGN, alsmede LOC Zeggenschap in Zorg adviseerde over de implementatie en borging, maar vooral over de strategische inbedding van de kennisbundels. De gezamenlijke verantwoordelijkheid van scholen en werkveld voor goed onderwijs was hierbij het gemeenschappelijke uitgangspunt.

Zijn de kennisbundels afgestemd op de kwalificatiedossiers MBO?

Van belang is dat de inhoud van de kennisbundels zo goed mogelijk landt in de MBO-opleidingen en in de beroepspraktijk in zorg en welzijn. Een goede manier om dat te bereiken is afstemming tussen de kennisbundels en de kwalificatiedossiers (KD's) van de MBO-opleidingen. Immers, als de zorginhoudelijke elementen waaruit een kennisbundel is opgebouwd ook voorkomen in deze kwalificatiedossiers, kan de kennisbundel sneller worden geïmplementeerd in het curriculum. Calibris, Kenniscentrum voor Zorg, Welzijn en Sport heeft daartoe een vergelijking gemaakt van hoe de kennisbundels zich verhouden tot de kwalificatiedossiers.

Wat zijn kwalificatiedossiers?

Kwalificatiedossiers (KD's) zijn *wettelijke* documenten die worden gebruikt in het MBO om aan te geven wat een student aan het eind van zijn opleiding moet kennen en kunnen, dus als *beginnend* beroepsbeoefenaar. De KD's in de zorg worden ontwikkeld in samenspraak met onderwijs en werkveld en vastgesteld door de minister OCW. Ze zijn verplicht voor het MBO. De kwalificatiedossiers worden onder andere gebaseerd op beroepscompetentieprofielen die door werkgevers en werknemers uit het zorgveld zijn opgesteld.

KD's bestaan uit kerntaken, onderverdeeld in werkprocessen met bijbehorende competenties en prestatie-indicatoren, en een beschrijving van de vereiste vakkennis en vaardigheden.

Docent in de bibliotheek

De vergelijkingen

De kennisbundels zijn vergeleken met de kwalificatiedossiers voor de Helpende Zorg en Welzijn, Verzorgende-IG, MBO-Verpleegkundige en Maatschappelijke Zorg niveau 3 en 4. Daarbij is gekeken of het thema van de kennisbundel aansluit bij de *omschrijving van het werkproces*, bij de *vakkennis en vaardigheden* uit de werkprocessen en (voor enkele thema's) of het aansluit bij de *competenties*.

Voor de vergelijking is uitgegaan van de kwalificatiedossiers voor 2012-2013. De vergelijking is te vinden op www.kennispleinzorgvoorbeter.nl of www.Calibris.nl.

Algemene conclusies

1. Veel thema's uit de kennisbundels zijn goed onder te brengen in de KD's, omdat de kerntaken en werkprocessen uit de KD's op een hoog abstractieniveau zijn beschreven. In het vergelijkingsdocument staan suggesties voor integratie van de kennisbundels in de KD's.
2. Sommige meer specifieke gedeelten van de kennisbundels (bijvoorbeeld uit 'Dementie') zijn alsnog opgenomen in de kwalificatiedossiers.

Om de kennisbundels onder de aandacht te brengen is er een magazine ontwikkeld: 'Blijf bij de les!'

Dit magazine geeft een kijkje in elke kennisbundel en laat gebruikers uit de praktijk aan het woord over hun ervaringen met een kennisbundel. Ook bevat het magazine een handig stappenplan voor het implementeren van een kennisbundel en een stappenplan voor het opzetten van een samenwerkingsverband tussen ROC en zorgorganisatie. Het magazine is te downloaden via www.zorgvoorbeter.nl/onderwijs.

Studenten in de klas

3. Actualisering van de KD's naar aanleiding van nieuwe (inhoud van) kennisbundels en vice versa is van belang voor het up-to-date houden van het onderwijs.
4. Ook sluiten de thema's van de kennisbundels aan bij de Kwaliteitskaders binnen de langdurige zorg.

Wat is bekend?

Welke docent kent het niet: ter voorbereiding op je les zoek je nog wat informatie over medicatieveiligheid. Of vrijheidsbeperking. Of ondersteuningsplannen. Vervolgens verzand je in de enorme hoeveelheid informatie die je op internet kunt vinden. En welke informatie is nu actueel?

Wat is nieuw?

De afgelopen jaren hebben zorgorganisaties in de langdurende zorg hard gewerkt aan kwaliteitsverbetering op thema's zoals dementie, vrijheidsbeperkende interventies, zorgleefplan en herstelgerichte zorg. Vilans, V&VN, het Trimbos-instituut en Calibris hebben het materiaal dat in deze verbetertrajecten is ontwikkeld, geschikt gemaakt voor gebruik in het MBO, in de vorm van kennisbundels. Voor elf zorgthema's zijn er nu kennisbundels ontwikkeld en getest door ROC-docenten en praktijkbegeleiders. De kennisbundels bieden actuele informatie én praktisch lesmateriaal, geschikt dus voor gebruik in de les. En de kennisbundels zijn afgestemd op de kwaliteitskaders in de zorgsectoren en de kwalificatiedossiers in het (zorg)onderwijs.

Wat kun je ermee?

Kennisbundels helpen je als docent Zorg en Welzijn of als praktijkbegeleider om je les of bijscholing nog beter voor te bereiden. Met als doel: studenten en zorgprofessionals ondersteunen bij het leveren van nog betere zorg. Gebruik de kennisbundels waarvoor ze bedoeld zijn. Namelijk: voor boeiende lessen over actuele onderwerpen. Je hoeft het allemaal niet zelf uit te zoeken. De informatie hebben wij voor je op een rij gezet. Collega-docenten hebben er lesmateriaal bij ontwikkeld.

Pilots

MBO-studenten leren op school én in de praktijk. Belangrijk is dat beide goed afstemmen wat de student op school leert en wat in de praktijk. Samenwerkingsverbanden tussen ROC's en zorgorganisaties bevorderen deze afstemming. Een aantal van deze samenwerkingsverbanden (met in totaal zes ROC's en negentien zorgorganisaties) heeft deelgenomen aan een pilotperiode van najaar 2012 tot zomer 2013 waarbinnen de kennisbundels werden gebruikt door docenten en praktijkopleiders, in onderlinge afstemming. De doelen van de pilot waren drieledig:

1. feedback geven op de inhoud en het gebruik van de kennisbundels;
2. ervaring opdoen in de samenwerking tussen docent en praktijkbegeleider bij het gebruiken van een kennisbundel in de les- en/of stagepraktijk;
3. ontwikkelen van lesmateriaal door docenten en praktijkopleiders op basis van de kennisbundels.

Niet alle kennisbundels zijn even vaak getest; daarom werd een internetvragenlijst uitgezet. Dit leverde 36 reacties van ROC-docenten en 33 reacties van praktijkopleiders op. Ook inhoudelijke experts hebben de kennisbundels getoetst en aangevuld vanuit het perspectief van cliëntgerichtheid, intercultureel vakmanschap en informele zorg. Aan een aantal kennisbundels is lesmateriaal toegevoegd dat is ontwikkeld door of in samenspraak met docenten en praktijkopleiders.

Positieve ervaringen in de pilots

Zowel MBO-docenten als praktijkbegeleiders uit de zorg reageren positief op de inhoud en bruikbaarheid van de kennisbundels. Gebruikers vinden ze belangrijk voor het actueel houden van het curriculum en de lessen. De meest genoemde redenen om te kiezen voor de diverse kennisbundels zijn vanuit het onderwijs 'eigen kennis op peil houden' en 'het curriculum actualiseren'. Voor de zorgpraktijk is het belangrijkste motief dat het onderwijs goed aansluit op de actuele zorg.

De samenwerking tussen ROC's en zorgorganisaties leverde nog meer voordelen op:

- Docenten en praktijkopleiders verdiepen hun vakkennis door gezamenlijke bespreking en gebruik van de kennisbundels. Door onderlinge feedback en ondersteuning verrijkt de praktijk de kennis op school en de scholen verrijken de kennis op de werkvloer.
- De kwaliteit van de hele opleiding verbetert.

Hoe verder?

Dit project heeft een duidelijke bijdrage geleverd aan een betere toeleiding van actuele praktijkkennis naar het middelbaar beroepsonderwijs voor Zorg & Welzijn. De gedegen ontwikkeling van de kennisbundels door inhoudelijke experts van kenniscentra, de feedback en toetsing door de praktijk, de goede en gratis toegankelijkheid via de kennispleinen, de actualiteit van de kennis en de afstemming met de kwalificatiedossiers en de kwaliteitskaders vormen de bouwstenen van dit succes.

Tegelijkertijd zien wij de kwetsbaarheid van sommige bouwstenen: gratis beschikbaar is mooi, maar levert geen vaste financiële bodem voor actualisering of uitbreiding van de kennisbundels. Strategische inbedding van de kennisbundels met daarbij een structurele financiering is nog niet tot stand gekomen. Een business case naar de opbrengst van de kennisbundels; *met andere woorden is er hierdoor actueler onderwijs en komen er hierdoor beter toegeruste professionals?* zal de onderbouwing moeten worden voor een nieuwe financieringsvorm.

Daarnaast signaleren wij dat zowel onderwijsveld als werkveld op dit moment sterk in beweging is. Er worden nieuwe kwalificatiedossiers ontwikkeld; opnieuw zal moeten worden vastgesteld in hoeverre de kennisbundels aansluiten bij deze kwalificatiedossiers. In het werkveld moet met minder mensen betere zorg worden geleverd. Zorgmedewerkers moeten transformeren van een zorgende naar een meer coachende rol: 'van zorgen voor, naar zorgen dat'. Thema's voor nieuwe kennisbundels dienen zich zo al meteen aan: de nieuwe zorgmedewerker, wijkgericht werken, (samenwerken met) informele zorg, maar ook LVB (lichte verstandelijke beperkingen) en verslavingsproblemen. Ook vanuit het Nationaal Programma Ouderenzorg komt steeds meer actuele kennis beschikbaar. Het levert een kwaliteitsimpuls op voor de ouderenzorg als de kennisopbrengsten uit het NPO beschikbaar komen voor het onderwijs.

Zo zijn er veel nieuwe uitdagingen tijdens de opleiding en tijdens bij- of nascholing. Want 'een leven lang leren' geldt ook voor de beroepsbeoefenaars op MBO-niveau. Startbekwame professionals zullen in de beroepspraktijk nog veel moeten bijleren. Kwaliteitsmedewerkers hebben een signalerende rol in wat de veranderingen zijn en zullen samen met praktijkbegeleiders willen vaststellen op welk moment en hoe deze kennis door opleiding naar medewerkers gaat.

Informatie over de auteurs

Drs. R. (Ruth) Pel-Littel, senior medewerker Vilans, r.pel@vilans.nl

Drs. A. Bannink, landelijk adviseur Calibris, a.bannink@calibris.nl

Drs. S. van Rooijen, senior wetenschappelijk medewerker Trimbos-instituut, srooijen@trimbos.nl

Drs. A.M. Vaalburg, adviseur innovatie Verpleegkundigen en Verzorgenden Nederland, a.vaalburg@venvn.nl

Meer informatie op

www.zorgvoorbeter.nl/onderwijs

www.ggzkennisplein.nl

www.kennispleingehandcaptensector.nl

Enthousiaste gebruiker van een van de kennisbundels is Emma Kolbeek, docent Verpleegkunde aan het ROC Menso Alting in Groningen. Emma gebruikt onderdelen van de kennisbundel Zorgleefplan: 'De bundel helpt de leerlingen een zorgleefplan op te stellen en ze ontdekken welke vragen en observaties van belang zijn. De casussen die de bundel biedt, zijn vooral geschikt voor ouderejaars studenten die al wat praktijkervaring hebben. Op dit moment geeft ik les aan eerstejaars MBO-verzorging en MBO-verpleging. Bij hen gebruik ik de bundel vooral om ze aan het denken te zetten over goede zorg en vraaggericht werken. De kennisbundel Zorgleefplan bevat bijvoorbeeld links naar informatie die ik gebruik in mijn lessen, zoals de vragenlijst van het Centrum Klantervaring Zorg. Die vragenlijst is bedoeld om erachter te komen hoe cliënten de kwaliteit van de zorg beoordelen. Door de studenten kennis te laten maken met deze lijst, zet ik ze aan het denken over kwaliteit. Ze krijgen inzicht in wat er allemaal aan cliënten wordt gevraagd en wat dus bijdraagt aan kwaliteit voor cliënten, bijvoorbeeld of cliënten kunnen meebeslissen over de zorg. Ik laat ze uit de vragenlijst items kiezen die ze zelf belangrijk vinden. Dat levert goede gesprekken op, de één vindt de deskundigheid van de zorgverlener belangrijk, de ander heeft gemerkt dat cliënten kwaliteit beoordelen op basis van de maaltijden. Ook de link naar www.kiesbeter.nl geeft goede input voor lessen. Ik laat studenten hun stageplek op die website opzoeken en stel vragen als: Herken je de informatie die je daar vindt? Ben je het ermee eens? Ben je trots op je organisatie en de zorg die wordt geboden? Waarom?

Ook heb ik de bundel gebruikt om studenten kennis te laten maken met risicosignalering. Dat is zinvol als ze al kennis hebben gemaakt met de Beroeps Praktijk Vorming. Nu de 1000 uren norm is ingevoerd, groeit onder docenten de behoefte aan kant-en-klaar lesmateriaal. Dit is online te vinden bij de kennisbundels. Ik ga de kennisbundels daarom ook zeker promoten onder mijn collega's.